

PhD Қаҳҳоров Отабек Сиддиқович
Бухоро давлат университети

ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМНИ ТАШКИЛ ЭТИШ УСУЛЛАРИ

Аннотация. Мақолада олий таълим тизимида масофавий таълим тизими ва уни ривожлантириш масалалари, масофавий таълим тизимини ташкил қилиш усуллари, аҳамияти, муаммолари, масофавий ўқитишнинг аҳамияти атрофлича кўрсатиб берилган. Масофасий таълим тизимида ҳорижий тажрибалар таҳлил қилинган. Масофавий таълимнинг зарурий жиҳатларига тўхталиб ўтилган. Бу борада Бухоро давлат университетида амалга оширилган ҳамда оширилаётган ишлар борасида маълумот берилган. Масофавий таълим тизимининг карантиндан кейинги истиқболлари ҳамда йўналишлари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: масофавий таълим тизими, масофавий таълим, платформа, тажриба, модул ўқитиш тизими.

МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье рассматривается развитие дистанционного образования в Республике Узбекистан, обзор методов организации дистанционного образования, состояние и проблемы системы дистанционного образования, модели дистанционного обучения и их типы. Проанализирован зарубежный опыт в системе дистанционного образования, обсуждены необходимые аспекты дистанционного образования, в связи с чем предоставлена информация о проделанной и проводимой работе в Бухарском государственном университете, проанализированы перспективы и направления развития системы дистанционного образования после карантина.

Ключевые слова: система дистанционного обучения, дистанционное обучение, платформа, опыт, модульная система обучения.

METHODS OF ORGANIZING DISTANCE LEARNING IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

Annotation. The article deals with the development of distance education in the Republic of Uzbekistan, a review of the methods for organizing distance education, the state and problems of the distance education system, distance learning models and their types. The foreign experience in the distance education system is analyzed, the necessary aspects of distance education are discussed, in connection with which information is provided on the work done and ongoing at

Bukhara State University, the prospects and directions of development of the distance education system after quarantine are analyzed.

Keywords: distance learning system, distance learning, platform, experience, modular learning system.

Қириш. Замонавий ахборот ва коммуникация технологиялари воситаларини таълим жараёнига кириб келиши анъанавий ўқитиш усуллариغا қўшимча равишда янги ўқитиш шакли - масофавий ўқитиш яратилишига омил бўлди.

Замонавий технологиялар масофавий олий педагогик таълимни янгича ташкил қилинишига асос яратади. Бундай таълимда педагоглар, компьютер дастурчилари ва мутахассислари ёрдамида янги ўқитиш курсларини яратишлари лозим бўлади. Замонавий таълим тизими ўқитувчидан масофавий ўқитиш тизимига тайёр бўлмоғини, яъни илғор ўқитиш технологияларни (Интернет, Кейс, ТВ – технологиялар ва ҳ.к.) ўзлаштирган бўлишини тақозо этмоқда.

Адабиётлар шарҳи. Олий таълим муассасасини бошқаришни автоматлаштириш, ўқув жараёнига ахборот-коммуникация технологияларини (АКТ) жорий этиш Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқланган “2017 - 2021 йилларда Олий таълим тизимини комплекс ривожлантириш дастури”нинг энг асосий йўналишларидан бири ҳисобланади [1]. Айни вақтда, мазкур йўналиш бўйича XXI аср талабларига мос келувчи концептуал қарашлар мавжуд бўлмаганлиги сабабли олий таълим муассасаларининг айрим фаолиятларидагина ахборот тизимларини жорий этилганини кўришимиз мумкин. Олий таълим муассасаси фаолиятини тўлиқ ахборотлаштириш олий таълим тизимидаги янги ислохотлар ҳисобига мураккаблашиб, баъзи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга тегишли ўзгартиришлар киритилишини тақозо этмади. Бунинг учун ахборотлаштиришнинг энг биринчи вазифаси мавжуд жараёнларни реинженеринг қилишдан иборат бўлади. Ушбу йўналишда Жанубий Корея, Буюк Британия, Дания, ва Россия каби давлатларнинг тажрибаси ўрганилганда, ахборотлаштиришнинг асосий мақсади биринчи навбатда таълим сифатини оширишга қаратилган бўлса, кейинги ўринда жараёнларни автоматлаштириш орқали олий таълим муассасаси ходимлари ва профессор-ўқитувчилари фаолиятида кўп такрорланадиган вазифалар учун кетадиган вақтни тежашга қаратилган. Таълим сифатини оширишда асосий эътибор таълим контентларини яратиш ва улардан очик фойдаланишни ташкил этишга қаратилган.

Таҳлил ва натижалар. Internet технологияларининг кириб келиши бир неча асрлар давомида ўзгармай келган ҳолатларни ўзгртириб юборди. Бу одатдаги хат ёзишмалари электрон почта билан, кутубхоналар эса web-сайтлар билан алмашилишида намоён бўлди.

Эндиликда эса таълим тизимида таълим олишнинг анъанавий шакллари ўрнига масофавий таълим элементлари кириб келди.

Замонавий ахборот ва коммуникация технологиялари воситаларини таълим жараёнига кириб келиши анъанавий ўқитиш усулларига қўшимча равишда янги ўқитиш шакли - масофавий ўқитиш яратилишига омил бўлди.

Масофавий таълимда талаба ва ўқитувчи фазовий бир-биридан ажралган ҳолда ўзаро махсус яратилган ўқув курслари, назорат шакллари, электрон алоқа ва Интернетнинг бошқа технологиялари ёрдамида доимий мулоқотда бўладилар. Интернет технологиясини қўллашга асосланган масофавий ўқитиш жаҳон ахборот таълим тармоғига кириш имконини беради, интеграция ва ўзаро алоқа тамойилига эга бўлган муҳим бир туркум янги функцияларни бажаради.

Масофавий ўқитиш барча таълим олиш истаги бўлганларга ўз малакасини узлуксиз ошириш имконини яратади. Бундай ўқитиш жараёнида талаба интерактив режимда мустақил ўқув-услубий материалларни ўзлаштиради, назоратдан ўтади, ўқитувчининг бевосита раҳбарлигида назорат ишларини бажаради ва гуруҳдаги бошқа «вертикал ўқув гуруҳи» талабалари билан мулоқотда бўлади.

Маълум сабабларга кўра, таълим муассасаларининг кундузги бўлимларида таҳсил олиш имконияти бўлмаган, масалан, соғлиги тақоза этмайдиган, мутахассислигини ўзгартириш нияти бўлган ёки ёши катта, малакасини ошириш нияти бўлган кишилар учун масофавий ўқитиш қулай ўқитиш шакли ҳисобланади.

Масофавий ўқитишда турли хил ахборот ва коммуникация технологияларидан фойдаланилади, яъни ҳар бир технология мақсад ва масала моҳиятига боғлиқ. Масалан, анъанавий босма усулига асосланган ўқитиш воситалари (ўқув қўлланма, дарсликлар) талабаларни янги материал билан таништиришга асосланса, интерактив аудио ва видео конференциялар маълум вақт орасида ўзаро мулоқотда бўлишга, электрон почта тўғри ва тескари алоқа ўрнатишга, яъни хабарларни жўнатиш ва қабул қилишга мўлжалланган. Олдиндан тасмага муҳрланган видеоматериаллар талабаларга материалларни тинглаш ва кўриш имконини берса, факсимал алоқа, хабарлар, топшириқларни тармоқ орқали тезкор алмашилиш талабаларга ўзаро тескари алоқа орқали ўқитиш имконини беради.

Юқоридагиларга асосланиб, таълим жараёнида айтилган вақтда қайта-қайта тилга олинаётган айрим терминлар тавсифи ва таърифларни келтириб ўтамиз.

Масофавий ўқитиш – энг яхши анъанавий ва инновацион методлар, ўқитиш воситалари ва формаларини ўз ичига олган сиртқи ва кундузги таълим сингари ахборот ва телекоммуникация технологияларига асосланган таълим формасидир.

Масофавий ўқиш – бу янги ахборот технологиялари, телекоммуникация технологиялари ва техник воситаларига асосланган таълим тизимидир. У таълим олувчига маълум стандартлар ва таълим қонун-қоидалари асосида ўқув шарт-шароитлари ва ўқитувчи билан мулоқотни таъминлаб бериб, ўқувчидан кўпроқ мустақил равишда шуғулланишни талаб

килувчи тизимдир. Бунда ўқиш жараёни таълим олувчини қайси вақтда ва қайси жойда бўлишига боғлиқ эмас.

Масофавий таълим – масофадан туриб ўқув ахборотларини алмашувчи воситаларга асосланган, ўқитувчи махсус ахборот муҳит ёрдамида, аҳолининг барча қатламлари ва чет эллик таълим олувчиларга таълим хизматларини кўрсатувчи таълим мажмуаидир.

Масофавий ўқитиш тизими – масофавий ўқитиш шартлари асосида ташкил этиладиган ўқитиш тизими. Барча таълим тизимлари сингари масофавий ўқитиш тизими ўзининг таркибий мақсади, мазмуни, усуллари, воситалари ва ташкилий шаклларига эга.

Нима учун масофавий таълим керак бўлиб қолди? – деган савол туғилиши табиий. Бу саволга жавоб тариқасида қуйидагиларни санаб ўтиш мумкин:

Таълим олишда янги имкониятлар (таълим олишнинг арзонлиги, вақт ва жойга боғлиқмаслиги ва бошқалар).

Таълим масканларига талаба қабул қилиш сонининг чекланганлиги.

Таълим олишни хоҳловчилар сонининг ошиши.

Сифатли ахборот технологияларининг пайдо бўлиши ва ривожланиши.

Халқаро интеграциянинг кучайиши.

Юқорида санаб ўтилган шароит ва имкониятлар масофавий ўқитишга эҳтиёж борлигини кўрсатади.

Масофавий ўқитишнинг таълим тизимида бир-биридан фарқланувчи модел ва шакллари мавжуд бўлиб, улар қуйидаги қўлланиш шартлари билан фарқланади:

географик шартлар (масалан, мамлакат территорияси, марказдан узоқликда жойлашуви, иқлими);

мамлакатнинг ахборотлашуви ва компьютерлаштириш умумий даражаси;

коммуникация ва транспорт воситаларининг ривожланиш даражаси;

таълим жараёнида ахборот ва коммуникация технологиялари воситаларининг қўлланиш даражаси;

таълимда қўлланиладиган анъаналари;

масофавий ўқитиш тизими учун илмий педагог кадрлар мавжудлиги ва уларнинг салоҳияти ва бошқалар.

Умуман олганда масофавий таълимнинг мақсадига қуйидагилар киради:

Мамлакат миқёсидаги барча ҳудудлар ва чет элдаги барча ўқувчилар, талабалар, таълим олишни хоҳловчиларга бирдек таълим олиш имкониятини яратиб бериш.

Етакчи университетлар, академиялар, институтлар, тайёрлов марказлари, кадрларни қайта тайёрлаш муассасалари, малака ошириш институтлари ва бошқа таълим муассасаларининг илмий ва таълим бериш потенциалларидан фойдаланиш эвазига таълим беришнинг сифат даражасини ошириш.

Асосий таълим ва асосий иш фаолияти билан параллел равишда қўшимча таълим олиш имкониятини яратиб бериш.

Таълим олувчиларни таълим олишга бўлган эҳтиёжини қондириш ва таълим муҳитини кенгайтириш.

Узлуксиз таълим имкониятларини яратиш.

Таълим сифатини сақлаган ҳолда янги принципал таълим даражасини таъминлаш.

Юқоридагиларни хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, масофавий таълим элементларини таълим муассасаларига жорий этилиши ҳар томонлама фойда келтиради. Олий таълим тизимида бу комплексни жорий қилиш учун барча шарт-шароитлар мавжуд.

Мамлакатимизда олий таълим соҳасини такомиллаштириш, таълим сифати ва самарадорлигини ошириш борасида олиб борилаётган изчил ислохотлар жараёнида Бухоро давлат университети ҳам фаол иштирок этиб, эришилаётган ютуқларга ўз ҳиссасини қўшмоқда.

Айниқса, дунёнинг кўплаб давлатларида коронавирус пандемияси ёйилиши билан боғлиқ фавқуллодда воқеалар университет жамоаси зиммасига мутлақо янги вазифалар юклади. Карантин даврида кўплаб олий таълим муассасалари қатори Бухоро давлат университетида ҳам масофадан ўқитиш йўлга қўйилди. Бу 16 мингга яқин талабалар контингентига эга олий таълим муассасаси учун ўзига хос синов бўлди.

Аввало, университетимизда масофавий таълим бериш ишларини тўлиқ йўлга қўйиш бўйича ишчи гуруҳи тузилиб, онлайн модул ўқитиш тизими ишга туширилди. Талабаларга масофавий таълим беришда қулайлик яратиш мақсадида иккита муқобил вариант шакллантирилди. Биринчиси, телеграм ижтимоий тармоғида ҳар бир кафедра кесимида масофавий таълимни олиб боришга мўлжалланган ижтимоий гуруҳлар ташкил этилди.

Иккинчиси, масофавий таълим платформасига аъзо бўлиш имконияти мавжуд бўлмаган талабалар учун электрон ўқув ресурсларини етказиш ва ўрганиш жараёни бўйича мулоқот ташкил қилинди.

Шунингдек, университет веб сайти ва телеграм ижтимоий тармоғидаги саҳифалари орқали университет ва олий таълим тизимидаги янгиликлар ҳамда меъёрий ҳужжатлар мазмунини талабаларга етказиш тизими йўлга қўйилди.

Университетнинг профессор-ўқитувчилари томонидан ҳозирги кунга қадар 1700 та фандан ўқув ресурси Moodle электрон таълим тизимига жойлаштирилди.

Амалдаги ўқув жараёни жадвалига мувофиқ, талабаларнинг жорий, оралик ва якуний назорат топшириқлари тизимга жойлаштирилган. Талабалар ва профессор-ўқитувчиларнинг тизимдаги иштироки, фаоллик даражаси университет раҳбарияти, гуруҳ мураббийлари ва фан ўқитувчилари томонидан қатъий назоратга олинган. Шунингдек, профессор-ўқитувчилар томонидан ўқитилаётган фанлар бўйича тегишли мавзулардан видеодарслар тайёрланиб, мунтазам платформага жойлаштирилмоқда.

Университет раҳбарияти томонидан барча масъулларга шу йил 1 апрелдан бошлаб, кунлик амалга оширилган ишлар бўйича ахборот бериб бориш вазифаси юклатилган. Бажарилган ишлар ҳисоботи ва таклифларни ўрганиб чиқиш мақсадида университет раҳбарияти ҳамда профессор-ўқитувчилар иштирокида белгиланган муддатларда ZOOM дастури орқали видеоконференциялар уюштирилмоқда.

Айни пайтда битирувчи курс талабаларининг ихтисослик фанларидан давлат имтиҳони ва магистрлик диссертациялари ҳимояси онлайн ўтказилмоқда.

Хулоса. Масофавий таълим — келажак таълими. Шу боис дунё таълим тизими ўқитишнинг шу шаклига босқичма-босқич ўтпти. Бухоро давлат университети ҳам жаҳон олий таълим тизимига интеграциялашаётган ўқув муассасаси сифатида масофавий таълимга тайёргарлик босқичида эди. Пандемия сабаб бу жараён тезлашиб, тўлақонли тизим шаклланишига туртки бўлмоқда.

Масофавий таълим ўтиш ишлари карантин тугагандан сўнг ҳам давом эттирилади. Шу боис 2020-2021 ўқув йилига тайёргарлик юзасидан ишларни масофавий шаклда амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар белгиланди. Унга асосан, магистратурага қабул жараёнини масофавий ташкил этишнинг ҳуқуқий-меъёрий асослари яратилмоқда.

Масофавий ўқитишда анъанавий босма усулига асосланган ўқитиш воситалари, видеоматризалар билан бирга, интерактив усуллардан ҳам фойдаланилмоқда. Аудио ва видеоконференциялар ташкил этилмоқда. Университетимизнинг профессор-ўқитувчилари ҳам замонавий ахборот технологияларидан самарали фойдаланиб, масофавий таълимни сифатли ташкил этиш бўйича билим ва кўникмаларини такомиллаштирмоқда.

Университетнинг халқаро рейтингларга киришини таъминлаш бўйича махсус дастур ишлаб чиқилди. Бундан кўзланган асосий мақсад, университетда “Proofreading service” хизматини кенгайтириш, Scopus ва Web of Science журналларида мақолалар чоп этиш бўйича маҳорат дарслари ташкил этиш, университетга хорижлик талабаларни жалб қилиш, KOICA, JICA, ITEC, ERASMUS+, UniCEN, Fullbright халқаро дастурлари билан яқиндан ҳамкорликни амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар кўриш, лойиҳалар тақдим этиш, волонтерларни таклиф қилишдан иборат.

Университетимиз профессор-ўқитувчилари ва илмий ходимларига илмий тадқиқот олиб бориш ҳамда мақолаларини хорижий илмий журналларда чоп этишга кўмаклашиш мақсадида ҳар бир факультетга масъуллар бириктирилиб, улар “Scopus” ёки “Web of Science” базасига киритилган илмий журналларга мақолалар тайёрлаш ҳамда уларни чоп эттиришга кўмаклашмоқда.

Университет профессор-ўқитувчилари ҳамда илмий ходимларига халқаро “Scopus” ёки “Web of Science” базасига киритилган илмий журналларда мақолаларни чоп этишга кўмаклашиш мақсадида

факультетларга бириктирилган масъуллар томонидан Zoom дастури орқали ҳар бир кафедралар кесимида онлайн семинар-тренинглар ташкил этилмоқда.

Бутун дунё халқлари бошига тушган ушбу синовли дамларни бирдамлик билан енгиб ўтамиз. Бироқ энг қимматли бўлган вақтнинг беҳуда сарфланишининг олдини олиб, карантиндаги ҳар бир дақиқани ғанимат билиб, ундан унумли фойдаланишимиз лозим.

Адабиётлар

1. 20.04.2017 й. ПҚ-2909-сон “2017 - 2021 йилларда Олий таълим тизимини комплекс ривожлантириш дастури
2. Парпиев А., Марахимов А., Ҳамдамов Р., Бегимкулов У., Бекмурадов М., Тайлоқов Н.. Электрон университет. Масофавий таълим технологиялари ЎзМЭ давлат илмий нашриёти. -Т.: 2008. -196 б.
3. Абдуқодиров А.А., Пардаев А.Х. Масофали ўқитиш назарияси ва амалиёти. – Т.: Фан, 2009. -145 б.
4. Аюпов Р.Х., Шаякубов Ш.Ш. Интерфаол таълим усуллари ва воситалари.Т.: ТМИ, 2016 й. -164 б.